

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд

DOI 10.5937/kultura1859248D

УДК 316.75:725.18(497.11)

оригиналан научни рад

СТВАРАЊЕ И РУШЕЊЕ ВОЈНОГ ИДЕНТИТЕТА НА ПРИМЕРУ ЗГРАДЕ ДОБРОВИЋЕВОГ ГЕНЕРАЛШТАБА

Сажетак: Кроз рад се истражује и анализира како се стварао војни идентитет нових држава (СФРЈ, СРЈ, СЦГ и РС) на примеру репрезентативних војних објеката – Генералштаба (ДСЗПНО). Са растакањем државе и стварањем нових државних заједница долази до губитка оног идентитета који је Генералштаб као војни објекат до тада представљао. До коначног раскида односа са војним идентитетом долази за време бомбардовања 1999. године када је у два наврата, током априла и маја, срушен мањи део објекта па је самим тим и постао неупотребљив за своју основну "војну" примену, али је мањи део остао у употреби и као такав, могли би рећи, остао да представља крњу заједницу СРЈ/СЦГ. Данас када Србија покушава да изгради нови војни идентитет зграда Генералштаба која представља везу са некадашњим државама је постала политички неупотребљива и зато јој је власт наменила нову још неодређену нову судбину.

Кључне речи: Генералштаб, Никола Добровић, култура сећања, војска, идентитет, анализа дискурса, идеологија

Понекад грозничаво тражимо идентитет јер не желимо да признамо да га већ поседујемо. Наиме, ако то признамо, на неки начин ћемо почети да га губимо.

Карлос Фуентес, Terra Nostra

Увод

Посматрајући како данас изгледају војне зграде и споменици који славе војне победе из Другог светског рата на југословенском простору морамо се запитати да ли су они заиста променили своју првобитну намену, иако државу свакако јесу. Осим тога што је већина војних објекта у солидном стању и користи се и даље у војне сврхе, сваке године на дан борбе против фашизма, али и поводом других значајних датума из антифашистичке борбе, водеће политичке структуре полажу венце на те исте антифашистичке споменике. Наизглед чини се да се и даље сећамо своје антифашистичке прошлости. Међутим, проблем настаје онда када се погледа како изгледа данас један од највећих, ако не и најзначајнији, објекат који је обједињавао обе намене, идеолошке и употребне, а то је зграда Државног секретаријата за послове народне одбране (ДСЗПНО), познатија само као Генералштаб.

Изградња штаба нове војске поклопила се са изградњом послератног новог националног идентитета у Југославији који је своју легитимност црпео из Народно ослободилачке борбе. Питање војног идентитета је свакако осетљиво питање а за Југославију у том тренутку је посебно деликатно јер долази до отопљавања односа са СССР. Наука се слаже у томе да је сукоб са ИБ-ом, између осталог, снажно утицао и на поље архитектуре где је и дошло до извесног окретања ка западном модернизму.¹

У јесен 1953. југословенска војска позвала је девет југословенских архитеката да учествују на нејавном конкурс за нову зграду Врховне команде.² Један од њих био је и Никола Добровић³, већ познат у левичарским круговима европске

1 Kulić, V. (2009) East? West? Or Both? Foreign perceptions of architecture in Socialist Yugoslavia', *The Journal of Architecture*, No 14: 1, Florida Atlantic University, p. 131.

2 Ковачевић, Б. (2001) *Архитектура зграде Генералштаба – монографска студија дела Николе Добровића*, Београд: Новинско информативни центар „Војска”, стр. 40.

3 Никола Добровић рођен је у Печују 12. фебруара 1897. године где завршава основно и средње образовање. Започете студије архитектуре у Будимпешти рат прекида 1915. године да би се 1919. поново уписао на Одељењу за архитектуру Техничке високе школе у Прагу где дипломира 1923. године. Биографи су његову личну историју поделили на: прашки,

интелектуалне авангарде за свој модернистички рад. У документацији Завода за заштиту споменика културе града Београда наведено је да је зграда Генералштаба изграђивана у периоду 1956-1965. године.⁴ У току рада на здању Добровић је наишао на озбиљне потешкоће у раду са војском, што је у једном тренутку и довело до његовог могућег одустајања од рада на пројекту, али је након састанка са државним секретаром за народну одбрану Иваном Гошњаком у мају 1957. Добровић ипак, за тренутак, успешно одбранио своје идеје. До дефинитивног раскола са војском ће ипак доћи и према речима његове супруге након завршетка објекта Добровић никада није крочио у њега. Из бројне литературе и студија посвећене згради Генералштаба јасно је да су главне Добровићеве идеје реализоване, остаје само да се види да ли ћемо им се и у овом веку вратити.

Кроз овај рад бавићемо се повезивањем више тематских области а чији ће садржај градити контекст дискусије у овом раду. Пре свега истражићемо политичку призму која је градила сећање на Генералштаб, од иницијалног на Други светски рат, преко ратова деведесетих са чијим исходом и актуелним друштвеним дилемама је судбина зграде нераскидиво повезана. Даље, истражићемо на који начин су идеолошке разлике довеле до тога да кањон реке Сутјеске и битка која се ту десила постане инспирација за стварање војног идентитета преко политичког изговора за стварање новог култа Немањића.

Овим радом бисмо желели да отворимо дебату о томе ко и које институције би требале да промишљају будућу судбину Генералштаба односно зашто је важно да његова судбина буде у вези са војним идентитетом и њиме као својим историјским центром, јер се управо кроз њега преламају категорије стварања и рушења идентитета једног простора (државе) које аналогно Добровићевом пројектантском концепту, покрећу простор политичке свести и савести овога друштва.

дубровачки и београдски период. У Београду је највише запамћен по монументалној згради Генералштаба и као професор Архитектонског факултета. Преминуо је у Београду 11. јануара 1967. године. За више о његовом раду погледати: Vukotić Lazar, M. (2002) *Beogradsko razdoblje arhitekta Nikole Dobrovića, 1945–1967*, Београд: Plato; Милинковић, М. Р. (2007) *Критичка пракса архитекте Николе Добровића: Дубровачки период, 1934–1943*, магистарска теза, Архитектонски факултет Универзитета у Београду.

4 Матејић, М. (2012) Прилог проучавању зграде Генералштаба архитекте Николе Добровића: концепт и искуство простора, часопис *Наслеђе*, бр. 13, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 168.

*Генералштаби као „универзални војници”
историје*

Стварањем државе Срба, Хрвата и Словенаца нестала је српска, а настала југословенска краљевска војска. Априлским сломом 1941. године збрисана је Краљевина СХС и то је након рата означило дуг период нове социјалистичке државе која ће у славу своје војске подићи – зграду Државног секретаријата за послове народне одбране (ДСЗПНО), или једноставно Генералштаб, као репрезентативни војни објекат. Са започињањем сукоба на простору Југославије дошло је до формирања нове државе, Савезне Републике Југославије, а самим тим и до прекомпоновања оружаних снага односно до напуштања објекта од стране руководстава бивших југословенских република. Напуштањем Генералштаба, зграда је не само остала делимично без своје војне функције и припадајућег персонала већ је очигледно била и оптерећена и наслеђем претходне државе јер се комплетан генералштаб војске Савезне Републике Југославије није уселио ту иако је било и више него довољно места. Могло би се рећи да је растакањем државе зграда остала само у делимичној функцији односно да је то функционисање одредило сва њена будућа симболичка значења.

Током бомбардовања 1999. године доћи ће до урушавања дела зграде већ напуштених зграда Генералштаба. Када је 2003. створена Државна заједница Србија и Црна Гора дошло је само до преименовања постојећег стања. Тек након референдума који је 2006. године одржала Црна Гора, а који је донео независност обема чланицама државне заједнице, настала је Република Србија са, по први пут у својој историји, републиканском војском и новим модерним војним идентитетом. Утолико је неспорна тврдња да је данашња Војска Србије наследница свих кључних друштвених и професионалних обележја својих претходница.

Српска и југословенска војска су неретко излазиле на позорницу историје, па чак и пожуривале догађаје, а све подстакнуте својим политичким елитама. Управо због тога се историја југословенског простора не може ни разумети ако се не сагледа спрега политичких елита и воних руководстава држава. Професор Ђорђе Станковић је изнео закључак да су војне елите биле у стању и да пресецају мирне токове историје, урушавају демократске институције, омеђују раздобља али да су оне пре свега незабилазан фактор за разумевање

ставарања и разарања југословенских држава.⁵ Могло би се рећи да је војска у постсоцијалистичком периоду имала могућност да се у националним, углавном хомогеним срединама, одрекне социјализма а да не угрози државу али се то није десило. Професор Хацић сматра да је због тога је позиција војске у вишенационалним друштвима далеко сложенија, односно десило се то да су се готово одједанпут распале и војске и државе.⁶ Зато је спремност војске на активно учествовање у политичким догађајима готово увек била подржано од стране војног врха, а потпомогнута политичким елитама, и због тога је нужно разарала сваку до тада постојећу државу а самим тим и њену војску, односно увек је доводила до стварања нове државе и до њеног новог војног идентитета.

Услед бурних политичких догађаја у последњих век и по, комплекс зграда Генералштаба војски Краљевине Србије, Краљевине Југославије, Социјалистичке Југославије и на крају Републике Србије, а који се сви налазе у непосредном кружењу, добија невероватан број тумачења. Нека од њих су скривена попут Старог Генералштаба који се налази унутар војног комплекса док су друга видљива стручној јавности који их неретко тумачи и критикује, а трећа су видљива сваком пролазнику који прође улицом Кнеза Милоша Великог. Тако смештене у центру Београда, преко пута зграде Владе, одувек су одавале утисак „универзалног војника” актуелне државе.

Нови војни идентитет за нову државу

Стварање нових концепата националног идентитета се дешава са стварањем сваке нове државе. Зграде Генералштаба су одувек различито тумачиле архитекте и историчари а у последње време је предмет интересовања, пре свега, актуелне политике власти која јој је, по први пут у историји, изгледа, наменила не војну улогу. Први су увек истичали да зграда представља Добровићеву интерпретацију Бергсонових динамичних схема у процесу пројектовања⁷, док су други, односно ми историчари, увек у њој гледали

5 Stanković, Đ. (1994) *Vojno-politički centar moći na jugoslovenskom prostoru u 20. veku, Filozofija i društvo VI*, Beograd, http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/VI/d15/show_html?stdlang=ser_lat (поचेћено 18.06.2018.)

6 Hadžić, M. (2001) *Sudbina partijske vojske*, Beograd: Samizdat, str. 162.

7 Kovač, V., Lukić, I. and Parežanin, V. Analysis of Discursive Constatuents of Theoretical Assumptions and Critical Practice on Architectural Work of the Army Headquarters Building Designed by Architect Nikola Dobrovic, in *Instalacije & Arhitektura* (2013), Beograd: Faculty of Architecture, p. 272.

ону симболику којом је власт желела да представи своју победу у Другом светском рату.⁸ За нову генерацију Београђана зграда не представља кањон реке Сутјеске где се одиграла славна битка, ускоро неће бити ни део сећања на бомбардовање 1999. али ће можда постати нови топоним у складу са новом тржишном политиком. Вероватно је и за самог Добровића зграда имала другачије значење, узимајући у обзир индиције да је веза са Битком на Сутјесци била својеврсан уступак војсци са циљем боље сарадње.⁹

Међутим, за сваку актуелну власт после 1999. године зграде Генералштаба представљају симбол НАТО бомбардовања на тадашњу Југославију. Влада Војислава Коштунице је 2005. године зграду ставила на листу заштићених споменика културе¹⁰ да би почетком ове деценије била покренута прича о продаји комплекса и његовом претварњу у луксузни хотел.¹¹ Штампана у Србији је такође извештавала и о потенцијалним реконструкцијама зграда¹² али и изградњи музеја династији Немањић на том месту.¹³

Сва ова „могућа” решења која су изникла у протеклих неколико деценија представљају откривање новог идентитета који покушава да успостави српска држава. Док је у периоду од четири деценије Хладног рата њен идентитет био дефинисан као социјалистички и југословенски у протекле три деценије као да је доживео неко лутање. Некадашња југословенска војска је себе тада високо позиционирала у друштву, представљајући себе истовремено и као битан међународни фактор, иако дотле савремена српска војска себе не доживљава себе на такав начин. Па ипак, државе и војске које су се смењивале и наслеђивале на овом простору

8 Devenport, B. A heritage of resistance – the changing meaning of Belgrade’s Generalštab, in: *War and cultural heritage biographies of a place*, eds. Sorensen, M. L. S. and Viejo-rose D. (2015), p. 12

9 Kulić, V. (2010) *Arhitektura i politika čitanja: Slučaj Generalštaba u Beogradu*, prevela Borka Đurić, Republika, 476–477, <http://www.republika.co.rs/476-477/21.html>. (приступљено 18.06.2018.)

10 <http://beogradskonasledje.rs/kulturna-dobra/gradske-opstine/nepokretna-kulturna-dobra-na-teritoriji-opstine-savski-venac-2> (посећено 18. 06. 2018)

11 Аноним, (12. 02. 2013) Шеици граде луксузни хотел на месту рушевина Генералштаба?, Блиц <https://www.blic.rs/vesti/ekonomija/scici-grade-luksuzni-hotel-na-mestu-rusevina-generalstaba/s8v1kcw> (посећено 18. 06. 2018)

12 Аноним, (02. 03. 2017) <https://www.blic.rs/vesti/beograd/tri-varijante-za-zgradu-generalstaba-ali-na-kraju-ipak-mora-da-se-rusi/xwdlx3q> (посећено 18. 06. 2018)

13 Драговић, Р. (27. 12. 2016) <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:641906-umesto-srusenog-generalstaba-Nemanjicima-muzej-naspram-zgrade-Vlade> (посећено 18. 06. 2018)

при томе су увек очекивале од својих војника оно основно, одбрану државних интереса.

Како је југословенска и српска историја пуна симболике и парадокса, тако су државе нестајале и настајале у ратовима и у тим ратним вихорима стварале „новог – универзалног” војника. Управо због тога је нормативни модел војника директно повезан са историјским наслеђем и политичким околностима.¹⁴ Са демократским променама је дошло и до професионализације војске, редовно служење војног рока су заменили редовно запослени војници и војнициње. Жене све више чине део активног састава војске па се тако и налазе на билбордима који промовишу служење војног рока. Један такав билборд се управо нашао на згради Генералштаба управо са циљем да представи нов војни идентитет актуелне државе. Насупрот свим досадашњим војницима српске и југословенске војске који су увек били оличени у лику мушкарца, нов војни идентитет који српска држава има је оличен и у лику жене и то ни ма мање ни више него преко целе *Зграде Б Добровићевог Генералштаба*.

Слика 1. Генералштаб са билбордом који представља војницињу

У склопу реформи војске и војног школства женама је омогућено од 2007. године да редовно студирају Војну академију. Укључивање жена у редовни војни систем представља не само први корак ка отварању могућности да и жене стичу војна знања и вештине већ и предуслов за општу демократизацију друштва јер на тај начин сви грађани и грађанке могу равноправно учествовати у успостављању поверења у сектор безбедности Републике Србије.¹⁵

14 Ejdus, F. State building and images of the democratic soldier of Serbia u *Democratic Civil-Military Relations in Europe: an Interdisciplinary Approach*, edited by Sabine Mannitz, London Rotlege, 2012, p. 228.

15 Zbornik radova sa međunarodne konferencije „Žene u vojsci”, OEBS Beograd 2007, str. 13.

Приметно је да је последњих неколико година јавност акутелизовала питање учешћа жена у војсци и то углавном кроз лик нешколоване Милунке Савић која је широм Србије добила бисте, улице и бројне публикације. Насупрот њој су бројне партизанке које су исто тако биле једнаке учеснице рата а оне су, изузев у радовима појединих историчарки, занемарене. И на крају имамо дискурс о жени – војничкињи која је у 21. веку млада, лепа и образована и као таква представља оно најбоље из народа а која би управо таква требало да служи колективној безбедности. Није случајно то што на најрепрезентативнијем војном објекту стоји лик жене – војничкиње јер је то оно што би требало да понуди једна модерна војска 21. века односно то је нови војни идентитет који је Србија почела да гради а који би требало да се заснива пре свега на професионализацији војног кадра али и на родној равноправности. Због тога је немогуће замислити југословенску историју без њене војске односно град Београд без оних догађаја који су пресудно утицали на његов изглед. Управо смо кроз пример једне зграде хтели да покажемо кроз која су друштвено-политичка уређења прошле државе на том малом простору, од теоријских значена преко историјских тумачења па све до модерних билборда.

Условно речено, Генералштаб је и даље у својој основној намени, делимично се користи у војне сврхе и служи за предствљање професионалне војске актуелне државе. Стога можемо рећи да је за историју овога града и некадашњих држава права срећа што је објекат још увек у власништву војске јер су услед процеса транзиције у периоду 2000-их многобројни објекти променили своју намену. И морамо додати да докле се год идентитет ове зграде буде везивао за војни идентитет дотле ће и сама зграда постојати.

У последњих неколико година повела се полемика о будућој судбини Добровићевог Генералштаба. Било је више идеја о томе шта би се могло направити на том месту, али ниједна иницијатива која је потекла од власти најалост није ишла у циљу његове реконструкције. Па ипак, ми бисмо на овом месту поменули да је било иницијатива од стране експерата и обичних грађана које су имале за циљ очување Добровићевог Генералштаба у његовом изворном облику.¹⁶

¹⁶ <http://rex.b92.net/sr/ovogmeseca/tribineDebate/story/5010/Generalni+%C5%A1tab+javnog+pam%C4%87enja.html>; <https://www.peticije24.com/forum/46911/start/100>; (приступљено 1. јула 2018.)

Закључак

Оно што се збило остаје као чињеница заувек, али се мења тумачење.¹⁷ Две велике зграде на углу улица Кнеза Милоша Великог и Немањине пројектоване од стране Добровића чине историјско-културно-политички ансамбл који је првобитно био назван Државни секретаријат за народну одбрану па касније више пута преименован, али су га Београђани увек звали „Добровићев Генералштаб“. Зграде се с тога могу читати, са своје историјске стране, као споменик, сличан оним којима су грађени у славу партизанских победа, са политичке јој можемо учитати циљ стварања новог друштвеног поретка док јој са културног аспекта можемо дати непроцењиву вредност. За социјалистичку југословенску војску зграда је представљала битку у којој су се уједињени југословенски народи борили против фашизма, док је за војску Савезне Републике Југославије представљала НАТО бомбардовање 1999. године. У периоду демократских промена почетком 2000-их када долази до потпуне професионализације војске, власт је дефинитивно преузела управљање зградом и питање идентитета се из сфере војске пренело на културу. Захваљујући акту Владе Војислава Коштунице зграда је данас заштићено културно добро и то је вероватно и разлог зашто је свако даље рушење или преименовање Генералштаба у неку другу сврху отежано.

Са данашње тачке гледишта, зграда Генералштаба је једнако фасцинантна као и у време свог настанка. Предмет је интересовања чак и сада када није у својој оригиналној војној намени, јер и као таква представља политику коју је тадашња Влада водила, и довела је у стање у којем се налази данас а сигурно ће јој одредити и будућу судбину. И због тога зграда Генералштаба није само зграда Врховне војне команде некадашњих држава, већ је и симбол партизанске победе у Другом светском рату, али и споменик савремене архитектуре града Београда чак и када се не види од паноа који је већим делом прекрива.

Улога споменика јесте да слави успомену на догађај који се десио у прошлости са циљем да створи политичку или културну повезаност са садашњошћу а зграда некадашњег Генералштаба је управо то. Проблем који ту може настати је да постављањем новог споменика односно остављањем/наслеђивањем споменика из неког претходног времена дође до стварања непријатељског окружења за исти што се у неку руку и десило или очекујемо да се деси у овом веку. На

17 Kuljić, T. (2005) *Kultura sećanja*, Beograd: Plato, str. 7.

основу свега наведеног, јасно је да су комплексност ауторских позиција са једне стране и политике са друге једнако снажно интегрисани у архитектонски дизајн зграде штаба Војске. Због тога смо овим радом желели да дамо допринос очувању и реконструкцији ове вредне грађевине, која није само ремек-дело модерне архитектуре Југославије и Србије, већ и ретки пример архитектонског објекта тог периода који је сачуван у својој оригиналној намени, а на којем су историје протеклих држава и садашњих идеологија снажно синтетизоване. Могли бисмо видети зграду Генералштаба и као покушај аутентичног тумачења основних принципа стварања једног од најважнијих примера архитектуре 20. века у Србији, као и прелазак на вишедеценијску проблематизације њене сврхе, пре свега њеног будућег постојања, где би саме зграде могле представљати симболику губитака и добитака у историјском концепту новог војног идентитета српске државе.

ЛИТЕРАТУРА:

- Devenport, B. (2015) A heritage of resistance – the changing meaning of Belgrade’s Generalštab, in: *War and cultural heritage biographies of a place*, eds. Sorensen, M. L. S. and Viejo-rose, D.
- Ejdus, F. (2012) State building and images of the democratic soldier of Serbia u Democratic Civil-Military Relations, in: *Europe: an Interdisciplinary Approach*, edited by Mannitz, S. London Rotledge.
- Матејић, М. (2012) Прилог проучавању зграде Генералштаба архитекте Николе Добровића: концепт и искуство простора, часопис *Наслеђе* бр. 13, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Kulić, V. (2009) ‘East? West? Or Both?’ Foreign perceptions of architecture in Socialist Yugoslavia’, in *The Journal of Architecture* No. 14: 1, Florida Atlantic University.
- Kulić, V. (2010) *Arhitektura i politika čitanja: Slučaj Generalštaba u Beogradu*, prevela Borka Đurić, Republika, str. 476–477, <http://www.republika.co.rs/476-477/21.html>. (приступљено 18. 06. 2018)
- Ковачевић, Б. (2001) *Архитектура зграде Генералштаба – монографска студија дела Николе Добровића*, Београд: Новинско-информативни центар Војска.
- Kovač V., Lukić, I. and Parežanin, V. Analysis of Discursive Constituents of Theoretical Assumptions and Critical Practice on Architectural Work of the Army Headquarters Building Designed by Architect Nikola Dobrovic, in: *Instalacije & Arhitektura* (2013), Beograd: Faculty of Architecture.
- Stanković, Đ. (1994) Vojno-politički centar moći na jugoslovenskom prostoru u 20. veku, *Filozofija i društvo* VI, Beograd, <http://>

www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/VI/d15/show_html?stdlang=ser_lat (посећено 18. 06. 2018)

Hadžić, M. (2001) *Sudbina partijske vojske*, Beograd: Samizdat.

Интернет извори:

<http://beogradskonasledje.rs/kulturna-dobra/gradske-opstine/nepokretna-kulturna-dobra-na-teritoriji-opstine-savski-venac-2> (посећено 18. 06. 2018)

Аноним, (12. 02. 2013) Шеици граде луксузни хотел на месту рушевина Генералштаба?, *Блиц* <https://www.blic.rs/vesti/ekonomija/seici-grade-luskuzni-hotel-na-mestu-rusevina-generalstaba/s8v1kcw> (посећено 18. 06. 2018)

Аноним, (02. 03. 2017) <https://www.blic.rs/vesti/beograd/tri-varijante-za-zgradu-generalstaba-ali-na-kraju-ipak-mora-da-se-rusi/xwldx3q> (посећено 18. 06. 2018)

Драговић, Р. (27. 12. 2016) <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:641906-umesto-srusenog-generalstaba-Nemajicima-muzej-naspram-zgrade-Vlade> (посећено 18. 06. 2018)

Aleksandra Đorđević

University in Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade

CREATING AND DESTROYING MILITARY IDENTITY
ON THE EXAMPLE OF THE ARMY HEADQUARTERS
DESIGNED BY DOBROVIĆ

Abstract

This article examines and analyzes how the military identities of the new states (SFRY, FRY, SCG and RS) were created on the example of a representative military facility – the Army Headquarters building. The dissolution of the state and the creation of new states also destroyed the identity of the Army Headquarters as a federal military facility. The last damage to the military identity of the Headquarters occurred during the 1999 NATO bombing, when on two occasions, in the course of April and May, a small part of the building was demolished and therefore became unusable for its basic “military” use. However, a part remained in use and, as such, survived as a represent of the FRY/SCG community. Today, when Serbia is trying to build a new military identity, the authorities are trying to give the Army Headquarters building, which once represented connections with previous states and is now politically useless, a new role yet to be defined.

Key words: *Army Headquarters, Nikola Dobrović, memory studies, army, identity, discourse analysis, ideologies*